

Crkva – promicateljica kulture dijaloga i zajedništva

IVAN ŠARČEVIĆ*

UDK: 261.6:262.5
Pregledni rad
Primljeno:
15. studenoga 2012.
Prihvaćeno:
3. prosinca 2012.

* Prof. dr. sc. Ivan
Šarčević, Franjevačka
teologija Sarajevo, Aleja
Bosne Srebrene 111,
71000 Sarajevo, Bosna i
Hercegovina, ivansarst@
gmail.com

Sažetak: Pod okvirnom temom »Aktualnost pastoralne konstitucije o Crkvi u suvremenom svijetu Gaudium et spes« (1965.) u članku se najprije ukratko ukazuje na važne inspirativne momente ove Konstitucije s obzirom na otvaranje Crkve svijetu i promjeni pretkondilske paradigme obrane i osuđivanja u paradigmatu susreta i dijaloga sa svijetom. Potom se ističe važnost novosti antropologije, metodologije te jezika pastoralne konstitucije kao vrlo inspirativnih momenata i za današnje pastoralno djelovanje.

U posebnim cjelinama obrađuju se dijalog i zajedništvo. Unutar dijaloga postavlja se poveznica između postavki pastoralne konstitucije i našega vremena i to s obzirom na unutarcrkveni dijalog, dijalog na koji Konstitucija poziva teologe, dijalog s ateistima i protivnicima (neprijateljima) vjernika i Crkve.

S obzirom na zajedništvo naglašava se važnost ekleziološke postavke ove Konstitucije, razumijevanje Crkve kao »Božjega naroda« (etnički, vulgarno, supkulturno ili biblijski?) koja je ustvari communio-ekleziologija Koncila, posebno dogmatske konstitucije o Crkvi Lumen gentium. Pastoralna konstitucija inzistira da je Crkva »služiteljica« čovjeku i svijetu, kvasac novoga zajedništva ljudi s Bogom i ljudi međusobno. To se zajedništvo, kao i u dijalogu, ostvaruje u koncentričnim krugovima, od najbližih do protivnika/neprijatelja.

Ne ostvaruje se u getoiziranim, izoliranim crkvenim (ni duhovnjačkim) zajednicama, ni u Crkvi kao nekom paralelnom društvu ili protudruštvu, nego usred svijeta, poput Isusa i njegove učeničke zajednice, među ljudima u srcu svijeta, ali ne na svjetovan, nego na evanđeoski način.

Ključne riječi: Koncil, Gaudium et spes, communio-ekleziologija, pastoral, dijalog, zajedništvo, Crkva kao »Božji narod«, Crkva kao »služiteljica« čovjeku i svijetu.

Uvod

O II. vatikanskom koncilu i pripadajućoj pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu, *Gaudium et spes* (GS), napisani su nizovi knjiga i članaka. Ovo razmišljanje računa stoga na nemogućnost da se obuhvati sav potencijalni sadržaj koji bi pokrивao zadani naslov. Istaknut ćemo samo neke aspekte koji se u reaktualizaciji tematizirane Konstitucije čine korisnim za teologiju i pastoral u naše vrijeme. Uz dijalog i zajedništvo, u prvomu dijelu ovoga priloga nakana nam je ukratko ukazati na još neke pastoralno-teološke teme ove koncilske Konstitucije koji nam se čine nezaobilaznim za pastoralno djelovanje u našem kontekstu.¹ Radi se o otvaranju Crkve svijetu (»teologiji svijeta«), o metodologiji, antropologiji i jeziku pastoralne konstitucije. Pritom imamo u vidu doprinose drugih sudionika ovoga seminara na istu temu, kao i svijest da je i ova interpretacija nedostatna.

Od »teologije svijeta« do jezika dijaloga

Ni o jednom dokumentu na Koncilu nije bilo više rasprava kao o pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*. Velik broj sjednica, čak 17 radnih shema, s tisućama stranica pojašnjavanja, sadržajnih i terminoloških nijansiranja, govori o delikatnosti materije i ozbiljnosti pristupa koncilskih otaca. Jednako kao i rezultati ovoga dokumenta, važan je, dakle, proces njegova nastanka.²

S obzirom na nauk, na doktrinarnoj razini Konstitucija se u većini oslanja na prije donesene dokumente, pogotovo na ekleziologiju dogmatske konstitucije o Crkvi

¹ Korisno je navesti teme i podjelu pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*. Teme su gotovo sve uzete iz već postojećega socijalnoga nauka Crkve. Konstitucija ima: Uvodna izlaganja: Čovjekova situacija u današnjem svijetu (1-10). Zatim se dijeli u dva dijela s pripadajućim poglavljima:

Prvi dio: Crkva i čovjekov poziv (11-45): 1. Dostojanstvo ljudske osobe (ateizam); 2. Zajednica ljudi (ovisnost ljudske osobe i ljudskoga društva); 3. Ljudska djelatnost diljem cijeloga svijeta (autonomija zemaljskih stvari); 4. Zadaća Crkve u suvremenom svijetu (Crkva u uzajamnom odnosu sa svijetom, pojedincima, djelatnost, pomoć koju Crkva prima od svijeta).

Drugi dio: Neki hitniji problemi (46-90): 1. Promicanje dostojanstva ženidbe i obitelji; 2. Ispravno promicanje napretka kulture; 3. Gospodarski i društveni život; 4. Život političke zajednice; 5. Promicanje mira i razvitak zajednice naroda (rat i međunarodna zajednica).

² O sazivu, pripremi, tijekom II. vatikanskog koncila, o nastanku njegovih dokumenata, rezultatima, njihovom teološkom i crkvenom značenju danas, vrlo je pregledna knjiga: O. H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil. Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Nachgeschichte*, Echter Verlag (Topos), Würzburg, 2001. O konstituciji *Gaudium et spes* u knjizi je posvećeno 10. poglavlje: »Die Arche Noah. Die Kirche in der Welt von heute«, str. 311.-350.

O onomu što je u 20. stoljeću teološki prethodilo, te o pripremi i izradi pastoralne konstitucije, također je vrijedan prilog: J. GRBAC, Povijesno-teološki hod prema Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, u: N. A. ANČIĆ, T. MATULIĆ (prir.), *Svijetu ususret. Hrvatska katolička teologija i teološki dijalog u Europi*, Crkva u svijetu, Split, 2007., str. 17.-38.

Lumen gentium. No, više nego ijedan drugi dokument, po čemu se i smatra najuspjelijim koncilskim dokumentom³, ova Konstitucija izražava jednu od temeljnih orijentacija Koncila: *susret i dijalog sa suvremenim svijetom*, što je uz *jedinstvo kršćana* bio jedan od osnovnih razloga da papa Ivana XXIII. sazove Koncil.

Iako se često tako percipira, njezina oznaka da je »pastoralna«, a ne »dogmatska«, ne sugerira da je manje obvezujuća od druge tri konstitucije. Pridjev »pastoralna« označava da Crkva i kršćani, u svijesti evanđeoske odgovornosti, »dušobrižničkim stavom«⁴, pristupaju problemima svijeta i čovjeka kao svojim vlastitim problemima, žele biti bliski suvremenim ljudima, dijeliti s njima i negativna i pozitivna iskustva, te u poštivanju i suradnji s njima izgrađivati zajednički dom, »ovozemaljski grad«, ljudsko društvo. U središtu je ove Konstitucije čovjek, njegovo dostojanstvo i poslanje u Crkvi i svijetu te bratstvo svih ljudi s Bogom i međusobno (usp. GS, br. 3). Riječ je o *personalizaciji i socijalizaciji* čovjeka pod kriterijem kršćanske vjere (usp. GS, br. 6).⁵ Moglo bi se kazati da je *Gaudium et spes* teološko-pastoralni traktat o zadaći kršćana i Crkve u svijetu.⁶

Iz temeljne orijentacije dijaloga i susreta sa svijetom, na početku i na kraju Konstitucije govori se komu je ona upućena te kako je treba razumjeti. Tako u broju 2 stoji da se Koncil, »pošto je dublje istražio otajstvo Crkve«, ovom Konstitucijom obraća »ne više samoj djeci Crkve ni svima onima koji zazivaju Kristovo ime, nego svim ljudima«. U istom broju kaže se da Koncil pred očima nema samo Katoličku crkvu i samo kršćane, nego čitav »svijet ljudi« (*mundum hominum*), »cjelokupni ljudski rod« (*universam familiam humanam*), »svijet kao pozornicu povijesti ljudskoga

³ Usp. O. H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil*, str. 348.

⁴ Usp. W. KASPER, *Katholische Kirche. Wesen – Wirklichkeit – Sendung*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2011., str. 40.; O. H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil*, str. 315.

⁵ Konstitucija stalno naglašava sve veću povezanost ljudi na cijelom planetu, njihovu međuovisnost (usp. GS, br. 26). Tako izrijeком kaže: »Među poglavite vidike današnjega svijeta ubraja se umnožavanje uzajamnih odnosa među ljudima, a tom umnožavanju vrlo mnogo pridonosi današnji tehnički napredak. No bratski se razgovor ljudi ne ostvaruje u tom napretku, nego dublje, u onom zajedništvu osoba koje zahtijeva uzajamno poštovanje njihova punog duhovnog dostojanstva. Kršćanska pak objava donosi veliku pomoć promicanju toga zajedništva među osobama te nas ujedno vodi dubljemu shvaćanju zakonitosti društvenog života, koje je Stvoritelj upisao u čovjekovu duhovnu i ćudorednu narav« (GS, br. 23).

⁶ U godinama Koncila vodile su i rasprave, pisali članci i knjige o nužnosti otvaranja Crkve svijetu. Govorilo se i o potrebi jedne »teologije svijeta« na čemu je do danas možda najviše ustrajao teolog J. B. Metz. On je već za vrijeme Koncila priredio značajnu knjigu u kojoj su svoje priloge objavili gotovo najvažniji onodobni teolozi na tu temu: Von Balthasar, Biser, De Lubac, Congar, Schillebeeckx, Ratzinger, Rahner i dr. [usp. J. B. METZ (prir.), *Weltverständnis im Glauben*, Mathias Grünewald, Mainz, 1965.].

roda«, sa svim »porazima i pobjedama«, temeljeći se na Božjemu djelu stvaranja i spasenja svih ljudi u Kristu.

Konstitucija *Gaudium et spes* znakovito i završava. U zaključku stoji da njezino izlaganje ima »u većini svojih dijelova samo općenito značenje« i »premda iznosi nauk koji je već prihvaćen u Crkvi«, taj nauk treba uvijek iznova prilagođavati svom vremenu, »izgrađivati« ga i »proširivati«, »budući da je riječ o stvarima koje podliježu neprestanom razvoju« (GS, br. 91).

Ovaj »otvoreni završetak« Konstitucije ne proizlazi iz relativizacije vjere i njezinih istina, nego iz teološko-hermeneutičkoga načela da kršćani – u svom vremenu – trebaju aktualizirati evanđeosku poruku, slično kako je u svom vremenu aktualiziraju sastavljači Konstitucije. Svaka generacija kršćana, hermeneutički gledano, ostvaruje »fuziju svjetova«, »fuziju horizonata«, kreativni dijalog između Isusa Krista, njegova evanđelja, kršćanske tradicije te suvremenih ljudi i njihova vlastitog konteksta.

Aktualnost konstitucije *Gaudium et spes* ogleda se i u njezinoj metodologiji. To je metodologija koja u bitnomu oslikava način Isusova promatranja i djelovanja, kako nas izvještavaju evanđelja, osobito s obzirom na »znakove vremena«. Riječ je, najkraće kazano, o poznatoj i u pastoralnoj teologiji usvojenoj metodi u tri koraka: vidjeti – prosuditi – djelovati. Najprije se promatra i opisuje situacija suvremenih ljudi, sluša se njih, analizira njihovo duhovno-religiozno stanje. To Konstitucija čini kroz čitav svoj tekst, a naročito u uvodu naslovljenom *Čovjekova situacija u današnjem svijetu*. Pri opservaciji situacije, u kojoj se koriste instrumentariji i drugih, poglavito humanističkih znanosti, stalno se ima u vidu čovjekova sloboda i autonomija vremenitih stvari kao i nužnost da se prepoznaju dublja značenja »znakova vremena«. Konstitucija inzistira da se što više saslušaju, upoznaju i razumiju suvremeni ljudi, njihovi razlozi i vjere i nevjere (ateizam), pitanja kulture, braka, uređenja građanskoga i političkoga života, pitanje rata i svjetskoga mira. Potom se »znakovi vremena«, opisana situacija čovjeka, njegova društva i čovječanstva uopće, *preispituju* i *prosuduju* u duhu evanđelja, s aspekta vjere, u perspektivi dostojanstva koje svaki čovjek ima pred Bogom stvoriteljem i Isusom koji je došao spasiti sve ljude. U tomu se izriječkom navode kako negativnosti i ograničenja, tako i pozitivne strane i potencijal još neostvarena dobra. U posljednjem, trećem koraku, u Konstituciji se nude *praktični zaključci* i *smjernice* za pastoralno djelovanje Crkve i uopće djelovanje kršćana u suvremenom svijetu.

U kontekstu općega pogleda na *Gaudium et spes* nužno je spomenuti i njezin stav o čovjeku, odnosno antropologiji koja stoji u pozadini ovoga dokumenta. Neki kritičari ove konstitucije, a i Koncila uopće, opravdavajući restauraciju, regresiju u pretkoncilski mentalitet, smatraju da je u Konstituciji prisutan preoptimističan

duh, preveliko povjerenje u ljude i nekritičko otvaranje svijetu, te da su se koncilski oci dali zavesti »naprednjačkim optimizmom« iz kojega su onda »poistovjetili teologiju i moderni razvoj«. ⁷ Koncil se, točno je, događa u situaciji kada znanost i industrija, tehnološki progres, vjera u čovjeka, njegov um, slobodu i autonomiju, pogotovo na Zapadu, doživljavaju svoj vrhunac. Čini se, ipak, da je ova Konstitucija u svojem pogledu na čovjeka, dakle u svojoj antropologiji, više na tragu biblijskoga, evanđeoskoga i pavlovskoga razumijevanja čovjeka nego što je pod utjecajem prometejskoga duha moderne. Najkraće kazano riječ je o shvaćanju čovjeka kao jedinstvenoga i najuzvišenijega Božjeg stvorenja, kao Božje slike, kao Božjega namjesnika i partnera, sustvaratelja i autonomnoga upravitelja zemaljskih dobara, i istodobno kao onoga koji se trajno izmiče odgovornosti pred Božjim pozivom i voljom, koji se stalno promiseće u »nasilnog« i »rušilačkog« gospodara. Čovjek je sklon grijehu, zlu i ratovima, konačan je i smrtan, radikalno ustaje protiv brata čovjeka, a i protiv Boga, ali i kao takav, u njemu je neugasiva čežnja za smislom i puninom života.

U ovoj biblijskoj (a mogli bismo kazati i augustinovsko-franjevačko-paskalovskoj) antropološkoj optici, shvatljivo je kako Konstitucija očituje veliko povjerenje u čovjeka i u njegovu dobrotu. Ona naglašava da čovjek mora upoznati sama sebe, svoje dobre i loše strane, da vjera i ljubav prema Bogu i nasljedovanje Isusa Krista – kao put punine ostvarenja ljudskosti – ne mogu čovjeka/vjernika ni Crkvu odvojiti od odgovornosti za bližnje i društvo, svijet i čovječanstvo, čak ni onda kada suvremenici izabiru put pobune i negacije Boga, kada proganjaju kršćane i Crkvu ili kada krše ljudsko pravo na slobodu vjere. Ne treba, naime, zaboraviti da se Koncil održava u vremenu »hladnoga rata«, u vremenu kada mnogi vjernici i Crkve podnose razne progone i državne terore, i ne samo pod »crvenim« režimima, te da Konstitucija ne zatvara oči pred tom situacijom, nego na nju odgovara evanđeoski, ne polemično ni isključivo, ne defenzivno i autoviktimizirajuće, nego racionalnom obranom dostojanstva ljudske osobe, obrazloženom vjerom i kreativno-praštajućom ljubavlju.

S druge strane, nasuprot onim stavovima koji smatraju da je Koncil, a osobito konstitucija *Gaudium et spes*, učinila »revolucionarni« iskorak, treba kazati da Koncil u cjelini, a i ova Konstitucija, ne razumijevaju sebe kao *apsolutni novum*, kao revolucionarni pothvat Crkve i kršćana u lakovjernom približavanju i pojeftinjenom prilagođavanju svijetu i suvremenicima, nego su – s uvažavanjem kontinuiteta⁸, s uvažavanjem evanđelja i tradicije, s uvažavanjem zbilje suvremenika – nastojali

⁷ P. HÜNERMANN, Nijemost glede Drugog vatikanskog koncila, u: *Concilium* 3(2012.), str. 20.-21.

⁸ Kasper govori o »kontinuitetu u obnovi« kao koncilskoj hermeneutici (usp. W. KASPER, *Katholische Kirche*, str. 33.-36).

korjenito reformirati crkveno mišljenje i djelovanje. Ako se govori u kategoriji »revolucionarnosti«, onda je ona u odvažnosti da se mišljenje i djelovanje kršćana u suvremenom svijetu utemelje na Isusovu evanđelju, na Isusovoj praksi. Vjernost evanđelju i povjerenje u čovjeka, uvijek su revolucionarni. U evanđeoskom smislu obraćenja mišljenja i radikalne preobrazbe djelovanja, čitav Koncil, njegovo sazivanje, održavanje, cjelokupni događaj, kao i njegovi dokumenti, doista su velika, do danas nenadmašna novost.

Za pastoralnu konstituciju *Gaudium et spes* presudan je i element jezika, način na koji ovaj koncilski dokument komunicira svoje poruke. Pitanje jezika, govora, i u naše je vrijeme urgentan za pastoralne radnike.⁹ Nijedan dokument Koncila – a za to svjedoče i tolike rasprave i terminološka kristaliziranja – ne posvećuje toliku pozornost jeziku. Naravno, pozornost na jezik svraćaju i jezikom se bave i drugi dokumenti, posebice konstitucije o objavi (*Dei Verbum*) i liturgiji (*Sacrosanctum Concilium*). Ali važnost jezika u pastoralnoj teologiji i pastoralnom djelovanju Crkve posebno je uočljiva u konstituciji *Gaudium et spes*. Konstitucija se služi jezikom razumljivim suvremenicima, i onima koji nisu u Crkvi, koji nisu kršćani, koji su ateisti ili ljudi drugih vjera i svjetonazora. Ona inzistira na »prilagođenom načinu propovijedanja objavljene riječi« kao »zakonu evangelizacije«, te traži da se »sav Božji narod, a napose pastiri i teolozi«, otvore različitim govorima suvremenih ljudi, da umiju »slušati, razlučivati i tumačiti raznovrsne načine govora našega vremena« (GS, br. 44).

Jezik ove Konstitucije, mogli bismo kazati, ima »dokumentnu svečanost«, ali je jednostavan i ne docira, prosuđuje, ali ne osuđuje, poziva, ali ne »misionira«. Nije doktrinaran u strogom smislu riječi, ali i ne razvodnjava problematiku kao da mu ne bi bilo stalo do istine, nije ni ideološko-politički pristran nego zauzet i otvoren za korekcije – zato ima i »neuspjelih« formulacija što očituje dijaloški, parlamentarni i diskurzivni karakter sastavljača Konstitucije. Njezin jezik nastoji biti načelan i objektivan, ali istodobno i apelativan, čitljiv i prijemčljiv i onima koji nisu u Crkvi i koji nisu kršćani.

U pitanju jezika, u tom neporecivom segmentu kršćanskoga naviještanja – u našem vremenu komunikacijskoga deficita, na mnogim mjestima i prekinute komunikacije između Crkve i kulture, Crkve i suvremenih ljudi, te oskudne lingvističke kompetencije ili katoličke frazeologije pastoralnih radnika – važno je, dakle, istaknuti koliko ova koncilaska Konstitucija inzistira na jasnoći izričaja, traženju i biranju riječi i termina, na osluškivanju i poznavanju jezika svojih suvremenika. Taj bi se jezik, usprkos nekim nepreciznostima, s jedne strane, mogao okvalificirati kao vrlo

⁹ Usp. P. HÜNERMANN, Nijemost glede Drugog vatikanskog koncila, str. 27.; O. H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil*, str. 315. i 379.

uspjela jezična fuzija triju podjezika: narativnoga jezika naviještanja i svjedočenja kršćanskoga iskustva, asertornog (i doktrinarnog) jezika crkvenoga učiteljstva i spekulativno-analitičkog i interpretativnog jezika kršćanske teologije. S druge strane, taj je jezik dijaloški postavljen, stalno implicira sugovornike koji nisu istoga mišljenja. Upravo, sukladno intenciji Konstitucije, on je razumljiv i ljudima koji nisu studirali kršćansku teologiju ili čitali crkvene dokumente, i onima koji su izvan Katoličke crkve i kršćanstva. Osim članova Crkve i kršćana, i oni su naslovnici ove Konstitucije.

Jezik pastoralne konstitucije deteologiziran je, ali nije nestručan i bez teologije; on je dedogmatiziran, ali nije bez zahtjeva istine; on je detroniziran, ali nije nesuveren. Na mjestima je općenit, na mjestima poetičan, ali nikada nije neodgovoran i površan. I onda kada izravno ne govori o Bogu, misterij Boga nije iseljen ni odgurnut ustranu, nije zasjenjen ljudskom ljeporječivošću. Ne svodi se na lingvistički horizontalizam. Naprotiv, stalno se osjeća transcendentno i evanđeosko jezično uporište. I onda kada uvažava sugovornike koji nisu kršćani i katolici, kad tematizira njihove stavove, primjerice ateiste, taj se jezik ne usteže izraziti u kritičkom dijalogu prema njima i posve jasno iznijeti kršćanski i crkveni stav.

Potrebno je također primijetiti da jezik ove Konstitucije nije imunizirajući. On svoje naslovnike ne želi odvojiti od suvremenoga komunikacijskog areopaga u samodovoljni svijet svetoga jezika molitve i kontemplacije. Naprotiv, zaključci i smjernice koje donosi nisu izraz tjeskobnih kršćana koji bi se izdvojili iz prostora »zloga svijeta« i zatvorili u svoje sigurne zajednice i sakralne prostore, i koji bi ondje našli jedinu pravu (i brzu) utjehu, nego zahtijevaju od kršćana i crkvenih ljudi da žive u »najtješnjem dodiru s drugim ljudima svojega doba«, da »trebaju nastojati potpuno shvatiti njihove načine mišljenja i osjećanja« (GS, br. 62), da angažirano i odgovorno svjedoče svoju vjeru u srcu svijeta i to na jezično primjeren i suvremenicima razumljiv način.

Iskren razgovor od najbližih do protivnika

U gornjem smo, naročito u vezi sa svijetom i pitanjem jezika, dotaknuli dijaloški karakter pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*. Jedan od njezinih ključnih brojeva ponavlja ono što prožima čitav dokument: zahtjev i obvezu na iskreni dijalog kako bi čitav svijet bio rasvijetljen evanđeoskom porukom (usp. GS, br. 92). Na nekoliko se područja odnosi poziv na »iskreni dijalog«. Ta se područja šire kao krugovi, od dijaloga s bližnjima do dijaloga s protivnicima. Ponajprije se traži dijalog na unutarcrkvenom području, uzajamno uvažavanje i poštivanje svih članova Crkve, bez obzira na njihovu službu. Navode se riječi Ivana XXIII. da u onomu što je »nužno neka bude jedinstvo, u dvojbenomu sloboda, a u svemu ljubav«. Za naše vrijeme čini se posebno važnim u ovom području ponovno istaknuti dva odnosa i dva nuž-

na dijalog: dijalog »laika« i »pastira« te dijalog i suradnju sa suvremenom kulturom na koji su pozvani teolozi.

U kontekstu ljudske djelatnosti i djelovanja Crkve u svijetu od laika, članova Crkve, Konstitucija traži da budu koherentni i autentični vjernici u tzv. svjetovnim poslovima, da nema »raskoraka između vjere koju ispovijedaju i svagdašnjega života«, da »lažno ne suprotstavljaju stručne i društvene djelatnosti«, s jedne, i »religiozni život« s druge strane; da ne »zanemaruju svoje vremenite dužnosti«, da se u svojem djelovanju u svijetu drže zahtjeva vjere, pravilno oblikovane savjesti i da »božanski zakon bude upisan u život zemaljske zajednice« (GS, br. 43). Laicima, nastavlja Konstitucija u istomu broju, »pripadaju navlastito, iako ne isključivo, svjetovne zadaće i djelatnosti«, a »od svećenika (...) neka očekuju svjetlo i duhovnu snagu«. Pritom dokument, iako izriječno ne govori tim terminom, ne dopušta »klerikalizaciju«, nego od laika traži autonomiju u djelovanju. Posvješćuje im »neka ne misle da su njihovi pastiri uvijek stručni da mogu imati spremno konkretno rješenje za svako pa i najteže pitanje koje iskrsne ili da su oni za to poslani.«¹⁰

Imajući u vidu ovaj stav Konstitucije i osvrćući se na naš današnji kontekst, uočava se, s jedne strane, odsutnost pa i prekid dijaloga između laika-kršćana i svećenika/pastira, a s druge strane prevelika dominacija svećenika/pastira i slijepa poslušnost kršćana/laika koji se bave društvenim djelatnostima. Postoji, naime, tendencija da se svećenike i Crkvu isključi iz društvenoga dijaloga, da ih se odgurne na rub, u sakristiju, bilo uslijed sekularizma (i agresivne laicizacije) društvenih odnosa i ljudske djelatnosti, bilo uslijed nekompetencije pastira. S druge strane, u nekim krajevima u nas još je uvijek prisutno mišljenje kako svećenici/pastiri »znaju sve« i njih se mora »za sve« pitati. Uslijed nedostatka političara i angažiranih laika kršćana, kao i uslijed njihova klerikaliziranja i za stvari koje nisu duhovne i crkvene, pita se mišljenje svećenika (župnika) i to mišljenje, često i nekompetentno, prihvaća se kao obvezujuće.¹¹

Ništa manje delikatni nisu slučajevi kada u Crkvi dolazi do rasprava, sučeljavanja mišljenja pa i razmimoilaženja o nekoj stvari zajedničkoga dobra. Konstitucija poziva da se u suprotstavljenom prosuđivanju iste stvari ne smije olako pozivati na

¹⁰ U nastavku stoji: »neka radije sami – prosvijetljeni kršćanskom mudrošću i zdušno uzimajući u obzir nauk crkvenoga učiteljstva – preuzmu svoju vlastitu zadaću« (GS, br. 43).

¹¹ U nas nema ozbiljnijih studija, osim socioloških oglada Željka Mardešića, o političkom katoličanstvu, odnosu religije i politike, crkvenih ljudi i političara. Samo u zadnjih dvadeset godina prešli smo put od sveprisutnosti svećenika/pastira u politici i širem društvenom životu, gdje je bilo (a i danas ima) manipuliranja religijom i svećenicima u političke svrhe, do sadašnjega stanja kada se svećenike/pastire sve više odstranjuje i u pitanjima »zajedničkoga dobra« o kojem govori *Gaudium et spes*.

evanđelje, kao i da u takvim slučajevima »nikomu nije dopušteno autoritet Crkve prisvajati isključivo za svoje mišljenje« nego treba stvar rasvijetliti »iskrenim razgovorom, čuvajući međusobnu ljubav i skrbeći se u prvom redu za zajedničko dobro« (GS, br. 43). Nije izlišno ovdje napomenuti kako se upravo u području unutarcrkvenoga dijaloga događa nekršćansko i necrkveno prisvajanje »crkvenoga autoriteta«, kako se olako pojedini kršćani difimiraju etiketom »necrkveni« ili »razbijačima« crkvenoga (i narodnoga) jedinstva, a riječ je o pukoj obrani autoritarne crkvene pozicije koju zauzima neki »nedodirljivi« prelat ili o čuvanju birokratizirane crkvene institucije, pa se ne poštuje ni sloboda mišljenja i djelovanja, vlastita savjest kao ni »zakonita različitost« u Crkvi o kojoj govori ovaj dokument (usp. GS, br. 92).

Unutar Crkve, uz pastire, posebno su teolozi, bilo klerici bilo laici, pozvani na dijalog sa svijetom. U govoru o teolozima navodi se već spomenuta teološka metoda (vidjeti-prosuditi-djelovati). Kaže se da je nužno »slušati, razlučivati i tumačiti raznovrsne načine govora našega vremena te ih u svjetlu božanske riječi rasuđivati kako bi se objavljena istina mogla uvijek dublje uočavati, bolje razumijevati i prikladnije izlagati« (GS, br. 44). Poštujući autonomiju kulture i znanosti (usp. GS, br. 59), teolozi su pozvani na dijalog s drugim znanostima, u prvom redu sa psihologijom i sociologijom, kao i s književnošću i (novom) umjetnošću, te čovjekovom kulturom uopće.¹² Teolozima, bili oni klerici ili laici, treba »priznati« slobodu istraživanja i izražavanja mišljenja.¹³ Oni imaju zadaću da »stalno tragaju za prikladnijim načinom kako pripočeti kršćanski nauk ljudima svojega vremena« (GS, br. 62).

Drugo područje dijaloga, na koji poziva Konstitucija sve članove Katoličke crkve, jesu kršćani nekatolici, dijalog s braćom »koja još ne žive s nama u punom zajedništvu« i s »njihovim zajednicama« (GS, br. 92). Ističe kako i »mnogi koji ne vjeruju u Krista danas očekuju i žele jedinstvo kršćana«. Konstituciji je od presudne važnosti da svi kršćani djeluju »suobličeni evanđelju« i da »bratski surađuju u služanju ljudskoj obitelji«. Ona pretpostavlja druge koncilске dokumente koji govore

¹² Iscrpan članak o različitim poimanjima kulture, njezinim teološkim i neteološkim definicijama, kao i o koncilskom shvaćanju kulture s posebnim isticanjem stajališta o kulturi u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, usp. T. MATULIĆ, Evangelizacijski izazov moderne kulture i promicanje kulturnoga napretka, u: N. A. ANČIĆ, T. MATULIĆ (prir.), *Svijetu ususret. Hrvatska katolička teologija i teološki dijalog u Europi*, Crkva u svijetu, Split, 2007., str. 81.-127.

¹³ »Oni koji se posvećuju teološkim znanostima u bogoslovijama i na sveučilištima neka zajedničkim silama i planovima nastoje surađivati s onima koji su stručnjaci u drugim znanostima. [...] poželjno je da što više laika postigne odgovarajuću izobrazbu u svetim znanostima i da se mnogi među njima zauzeto posvete tom studiju te ga produbljuju. A da bi mogli izvršiti svoju zadaću, neka se vjernicima, i klericima i laicima, prizna potrebna sloboda istraživanja, razmišljanja te poniznoga i odvažnoga izražavanja svojega mišljenja u onomu za što su stručni« (GS, br. 62).

o ekumenizmu (prije svih dekret *Unitatis redintegratio*). Njezin je naglasak na tomu da se ne inzistira na razlikama, da se kršćani različitih konfesija ne sučeljavaju niti iscrpljuju svoje energije u međusobnom sukobljavanju tko je pravovjerniji, nego da zajednički rade na »visokom cilju« jedinstva i mira u svijetu.

U naše doba, kada se osjeća umor od zagovaranja jedinstva kršćana, kada se mnogi kršćani s podcjenjivanjem, zatvaranjem u sebe pa i duhom antiekumenizma odnose jedni prema drugima, neporeciva je aktualnost ove poruke i Koncila uopće koji je, kako smo na početku napomenuli, dobrim dijelom i sazvan iz ekumenskoga razloga.

Sljedeće područje dijaloga, »otvorenoga razgovora«, odnosi se na monoteiste i na one vjernike »koji priznaju Boga i u svojim predajama čuvaju dragocjene religiozne i čovječne elemente« (GS, br. 92). I ovdje Konstitucija ne ulazi u pojedinosti. Oslanja se na deklaraciju o odnosu Crkve s nekršćanskim religijama (*Nostra aetate*).

Budući da Konstitucija izrijeком kaže da nikoga ne isključuje iz razgovora, posebice područje dijaloga odnosi se na one koji »njeguju visoka dobra čovječnosti, ali još ne priznaju njihova Začetnika« (GS, br. 92). Riječ je o ateistima i agnosticima. Ovaj dokument, i za naše vrijeme iznenađujuće, relativno dosta prostora i pozornosti posvećuje masovnoj suvremenoj pojavi – ateizmu (usp. GS, br. 19-21), a od kršćana i članova Crkve traži iskren dijalog s ateistima i suradnju s njima u izgradnji zajedničkog »zemaljskoga grada«, zajedničkog društva i svijeta. Konstitucija izlazi iz stare, pretkoncilske paradigme osude ateista i njihovu ateizmu pristupa s uvažavanjem i razumijevanjem, a od kršćana traži »iskren dijalog«¹⁴, jer »svi ljudi – oni koji vjeruju i oni koji ne vjeruju – moraju pridonositi ispravnoj izgradnji ovoga svijeta u kojemu zajedno živimo« (GS, br. 21).

U tom kontekstu, ne opravdavajući nego »odbacujući« ateizam, odnosno »one pogubne nauke i postupke koji proturječe razumu i zajedničkom ljudskom iskustvu, a čovjeka zbacuju s njegova prirođenoga visokog mjesta« (GS, br. 21), Konstitucija je i danas aktualna u distingviranju uzroka i korijena različitih tipova i oblika ateizma koje opisuje, u uočavanju i »skrivenih razloga nijekanja Boga«, kao i u jedinstvenom priznanju o odgovornosti samih kršćana i članova Crkve za nijekanje Boga. Dio ateizma – navodi dokument – nije samo krivnja ateista, nego je on protest protiv enormnog zla u svijetu, kao i »kritička reakcija protiv religije«, »kršćanske religije«, dakle kao antiateizam, kao protivljenje religioznoj praksi konkretnih vjernika, kršćana. Izričito se veli da »u nastanku ateizma ne mali udio mogu imati vjernici« koji »zanemarivanjem vjerskog odgoja«, »pogrješnim izlaganjem na-

¹⁴ O dijalogu s ateistima od I. vatikanskoga koncila do danas, s posebnim osvrtom na *Gaudium et spes*, vidi I. ŠARČEVIĆ, Dijalog s ateistima, u: *Vrhbosnensia* 1(2012.), str. 5.-31.

uka«, »nedostacima svojega religioznog, čudorednog i društvenog života pravo lice Boga i religije prije zakrivaju negoli otkrivaju« (GS, br. 21).

Kao posljednje područje, i bez sumnje najteži krug odnosa, gdje Konstitucija poziva vjernike na iskren razgovor, tiče se onih »koji se suprotstavljaju Crkvi i na razne je načine progone« (GS, br. 92). Koncilski oci u ovom kontekstu iskazuju duboku evanđeosku vjeru, neshvatljivu mnogim današnjim ratobornim duhovima u Crkvi. Traži se od kršćana i članova Crkve da se poštovanje i ljubav »moraju protegnuti i na one koji u društvenim, političkim ili vjerskim stvarima misle ili postupaju drukčije od nas«. Kršćane se poziva da izidu iz defenzive i samodovoljnosti te da »s većom čovječnošću i ljubavlju« razumijevaju »načine mišljenja« svojih protivnika, jer će se tako lakše »zapodjenuti razgovor« (GS, br. 28). Konstitucija potom, u istom broju, opominje da u odnosu prema protivnicima ne smije doći do »ravnodušnosti prema istini«, da se razlikuje »zabluda« od »zabludjeloga«, da se konačni sud prepusti Bogu koji »zabranjuje suditi o bilo čijoj unutrašnjoj krivici«, te da se izvrši nalog Novoga zavjeta o praštanju uvrjeda i ljubavi prema neprijateljima.

U svim ovim područjima dijaloga, koji se kao krugovi šire od kršćanina pojedinca i crkvene zajednice prema svemu svijetu – od razgovora s najbližima (unutarcrkvenog), onoga s kršćanima drugih konfesija (ekumenizam), s vjernicima u jednoga Boga i vjernicima drugih religija (međureligijski dijalog), s ateistima i konačno do onoga s protivnicima i neprijateljima – Konstitucija traži da se razgovor vodi bez »nasilja i prijevara« (GS, br. 92). Nasilje i prijevara odista su one zbilje i pogubni stavovi koji ni u kojem slučaju ne pripadaju Isusovim učenicima. Nasilnički i prijevarno-prijetvorni mentalitet ne dopušta da se i započne »iskren razgovor«, na kojemu toliko inzistira pastoralna konstitucija *Gaudium et spes*. Nažalost, i danas smo svjedoci kako se volja za moć, za političku, ekonomsku i uopće moć u društvu i od strane mnogih iz Crkve, ispod koje se nerijetko skriva strah i tjeskoba od gubitka političkoga utjecaja, pretvara u otvoreno ili skriveno nasilje i prijevara, a što onda priječi autentične razgovore i odnose suradnje te u konačnici vodi stvaranju neprijateljskih tabora, rušenja mostova suradnje, u podjele u Crkvi, u društvu i u svijetu.

Crkva služiteljica zajedništvu svih ljudi

U pozadini razumijevanja Crkve pastoralne konstitucije *Gaudium et spes* stoji ponajviše ekleziologija dogmatske konstitucije o Crkvi *Lumen gentium*. Iz poimanja Crkve, izvedena i teološki obrazložena na temelju nauka o kršćanskom Trojstvu, proistječu postavke i zaključci o razumijevanju ne samo crkvenoga i vjerničkoga nego uopće ljudskoga zajedništva na zemlji. Uz biblijske termine za Kristovu zajednicu, kao što su primjerice »mistično tijelo Kristovo«, »hram Duha Svetoga«, »klica Božjega kraljevstva«, *Lumen gentium* i drugi koncilski dokumenti ponajviše

definiraju Crkvu kao »Božji narod«. To čini i pastoralna konstitucija. Zbog toga je nezaobilazno promotriti kako se taj važni ekleziološki izričaj razumijeva u nas.

Crkva kao Božji narod najčešće se poima kao dvodijelna hijerarhizirana institucija, »aparatus« sastavljen od onih koji upravljaju i vode i onih koji slušaju i bivaju vođeni. Ona se razumijeva kao »narodna Crkva« (njem. *Volkskirche*), jednom kao masa ili puk vjernika, kao »supkultura«¹⁵, a drugi put kao nacionalna zajednica (npr. Crkva u Hrvata). U ovom drugom smislu slijedi se više nacionalna politika nego novoza-vjetno razumijevanje novog Božjega saveza i novog, univerzalnog Božjega naroda, sastavljena od svih rasa i naroda, jezika i kultura. Pastoralna konstitucija uvažava činjenicu da se Isus Krist utjelovio u konkretnom narodu i kulturi, zavičaju i jeziku, ali izričkom govori da je Crkva »poslana svim narodima svih vremena i krajeva« te da se »ne navezuje isključivo i nerazrješivo ni na koju rasu ili narod, ni uz koji poseban način života i ni uz bilo koji stari ili novi običaj« (GS, br. 58).¹⁶

Communio-ekleziologija¹⁷, ekleziologija zajedništva, iako se Koncil ne služi tim riječima, stalno je prisutna, pogotovo u konstitucijama *Lumen gentium* i *Gaudium et spes*. To crkveno zajedništvo ne niječe nacionalne, rasne, narodne i uopće kulturne partikularnosti, ali počiva na temeljnomu evanđeoskom podatku da Crkva treba svjedočiti Boga, Oca svih ljudi i Krista, Spasitelja svijeta i svakoga čovjeka. Katolička je crkva »svjetska Crkva«, ali je Koncilu stran katolički trijumfalizam (kojemu se dive i nekatolici!), naime onom razumijevanju Katoličke crkve samo kao dobro organizirane svjetske organizacije. Riječ je o skladnom odnosu partikularnih Crkava i univerzalne Crkve, o jednom Kristu i jednom evanđelju koji se inkarniraju u pojedine rase, narode, kulture i jezike, ali svoj oblik crkvenosti ne apsolutiziraju kako jedini meritorni i valjan.

Gaudium et spes govori da Crkva, iako se služi »vremenitim dobrima« te iako treba naučavati svoj socijalni nauk, svoje vlastito zajedništvo i zajedništvo svih ljudi ostvaruje kao univerzalna *služiteljica* svijetu i čovjeku, svakom čovjeku, kada se – kako bi bila slobodna i neovisna, »znak i zaštita transcendencije ljudske osobe« – ne veže ni uz jednu kulturu, rasu, narod ili politički sustav, kada ne »polaze svoju nadu u povlastice koje joj pruža građanska vlast«, nego je spremna čak se odreći

¹⁵ F.-X. KAUFMANN, *Kirchenkrise. Wie überlebt das Christentum?*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2011., str. 87. Ovo je prošireno treće izdanje i razlikuje se od hrvatskoga prijevoda (*Kako da preživi kršćanstvo?*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.).

¹⁶ Slično se kaže i u GS, br. 42: Crkva »po svojem poslanju i po svojoj naravi nije vezana ni uz koji posebni oblik ljudske kulture niti uz bilo koji politički, gospodarski ili društveni sustav, na temelju te svoje univerzalnosti ona može biti u najtješnoj vezi između različitih ljudskih zajednica i država, samo ako se pouzdaje u nju te joj stvarno priznaju pravu slobodu za ispunjavanje tog njezina poslanja.«

¹⁷ W. KASPER, *Katholische Kirche*, str. 45.-48.

i zakonito stečenih prava ako bi time dovodila »u sumnju iskrenost njezina svjedočenja« (GS, br. 76). Dok dogmatska konstitucija *Lumen gentium* inzistira na *communio*-ekleziologiji, *Gaudium et spes* – polazeći od te ekleziologije i postavlja jući kao cilj zajedništvo ljudi s Bogom i zajedništvo ljudi međusobno – inzistira na *diakonia*-ekleziologiji. Koncilsko razumijevanje Crkve tako dobiva svoju pastoralnu dimenziju. Crkva kao Božji narod zajednica je Kristovih vjernika, otvorena svim ljudima, i istodobno je služiteljica čovjeku i svijetu, zajednica u poslanju. Naravno, i jedan i drugi ekleziološki model neodvojivo su povezani i njih konstituiraju osobno i zajedničko svjedočenje Božje riječi, Isusova evanđelja (*Dei Verbum*) i euharistij-sko i druga liturgijska slavlja (*Sacrosanctum Concilium*).

Pastoralna konstitucija od početka do kraja govori o nužnosti sveopćega ljudskoga zajedništva s Bogom i zajedništva čitavog ljudskoga roda. U vremenu velikih migracija, velikih trvenja (sukoba i ratova) između rasa i raznorodnih društvenih slojeva, između naroda i kultura, između međunarodnih ustanova (usp. GS, br. 7), Crkva je pozvana pronaći odgovor na sveprisutnu »kolektivnu pohlepu« pojedinih naroda i skupina, na nepovjerenja i neprijateljstva, kao i na individualističku etiku »zlatne osame« kojom se pojedinac, »tromošću«, »raznim smicalicama i prijeverama« izuzima iz društvene odgovornosti (GS, br. 30).

Iznimno je važno za nas kao i za Crkve u drugim dijelovima svijeta u kojima vlada politički i privredni kriminal, u kojima su ljudi obespravljeni i žive u materijalnoj oskudici, ono što Konstitucija govori i o ljudskoj slobodi. Naime, »ljudska sloboda« – kaže se – »često slabi gdje čovjek upadne u krajnju oskudicu, kao što se obscenjuje gdje god se on, živeći lagodno, zatvara kao u neku zlatnu osamu« (GS, br. 31).¹⁸

Aktualizirajući gornji stav, valja napomenuti da su čitave skupine hrvatskoga naroda, ali ne samo hrvatskoga, uslijed prošloga rata, progona i »humanoga« preseljenja, dovedeni u krajnju oskudicu, poniženi su u dostojanstvu te su oslabili u slobodi mišljenja i djelovanja. Nerijetko se ponašaju krajnje individualistički i grozničavo se brinući samo za sebe, postaju bešćutni za potrebe drugih. A oni koji su slijedili ili slijede politiku »razbijanja zajedništva«, pogubnu politiku nacionalno i religijskih »očišćenih teritorija«, među njima i ne malen broj crkvenih ljudi i kršćana (i pravoslavnih i katolika), također iz sebičnih interesa, postali su moralno ravnodušni i ne dopuštaju da im itko, pozivajući se na evanđelje ili na ovaj stav pastoralne konstitucije, »remeti« dobra primanja, prosvjetljuje njihovu »odanu pastvu« i krnji im »zlatnu osamu«.

¹⁸ A ljudska sloboda »jača kad čovjek preuzima na sebe neizbježne nužnosti društvenoga života, prihvaća mnogostruke zahtjeve ljudske povezanosti i obveže se na služenje ljudskoj zajednici« (GS, br. 31).

Biblijski i kršćanski termin »Božji narod«, kojim Koncil imenuje Crkvu, podrazumijeva da je Crkva znak i sakrament jedinstva čovječanstva s Bogom i ljudi međusobno (usp. GS, br. 42). Ona je zbilja »religioznoga reda«, dakle, s jedne strane, dio veće, šire stvarnosti: dio ljudskoga svijeta, a s druge strane, znak i sredstvo ostvarenja Božjega kraljevstva koje je više od Crkve. Crkva je »vidljiv zbor i duhovna zajednica«, hodočasnička zajednica koja »putuje zajedno s čitavim čovječanstvom«, »kvasac« i »duša ljudskoga društva koje se u Kristu treba obnoviti i preobraziti« (GS, br. 40).

U našem vremenu, u kojemu se osjeća da je transcendencija utopljena u ovostranost, u kojemu se registrira ne kriza religija nego kriza vjere u Boga, a onda i kriza kršćanstva i Crkve, i u njoj povjerenja i pouzdanja u Boga, u vremenu kada raste netrpeljivost prema svijetu¹⁹, u Katoličkoj crkvi prisutni su različiti odgovori na te krize. Dotičući ih tek rubno, možemo kazati da su s jedne strane zamjetne restauratorske struje u Crkvi. One od Crkve žele napraviti određenu vrstu hijerarhijske utvrde na pretkoncilskoj teologiji, ili se iz straha od Isusova razumijevanja svoje zajednice kao »dijaspore« (»sol zemlje«), nastoje izolirati u zidovima pravovjerja ili osudama i nepovjerenjem prema »neprijateljskom svijetu« stvoriti paralelno ili čak crkveno geto-društvo. Neke u Crkvi pokreće ideja prozelitizma, »nasilnoga« misioniranja i time se priječi i početak razgovora s onima koji nisu kršćani ili članovi Crkve. Neki iz neuspjeha »pocrkvenjenja« (ili »pokatoličenja«) kršćanstva i svijeta odbacuju razgovor i nužno zajedništvo i s neistomišljenicima.

S druge strane postoji čitav niz novih duhovnih i duhovnjačkih pokreta koji ulaze među vjernike, »vjerni puk« (nerijetko unesrećen, obespravljen, materijalno i duhovno u oskudici) slično Isusovoj usporedbi o »vukovima među ovcama« ili o »lažnim prorocima«. Financijski često vrlo dobro opskrbljeni, koristeći najmodernija tehnološka i komunikacijska sredstva, oni na estradno-estetizirajući ili fundamentalističko-fanatični način regrutiraju »nove« vjernike, stvarajući od njih »istovjernike« isključivih grupa često zagriženijih i netolerantnijih od njih samih, od njihovih duhovnih lidera.²⁰ Oni najčešće traže od vjernika krajnju poslušnost te da ostave dosadašnji način vjerovanja i prihvate pravu religioznost koju im oni nude.

¹⁹ O strukturalnim slabostima Katoličke crkve, njezinom sučeljavanju s modernizmom, starenju klerikalne Crkve, imuniziranju kritičke riječi u Crkvi, problemima centralizma, teološkim barijerama, skandalima na seksualnom području (pedofilija), pitanju krivnje, ali i o predloženim izlazima iz krize Crkve, usporedi studiju F.-X. KAUFMANN, *Kirchenkrise*, posebno str. 128.-181.

²⁰ I na takve se odnosi Isusova »jao« riječ: »Jao vama, književnici i farizeji, licemjeri jedni, koji obilazite more i kopno da učinite jednoga istovjernikom, a kad to postane, učinite ga sinom paklenim dvaput gorim od sebe!« (Mt 23,15)

I duhovna restauracija i duhovna revolucija u kršćanstvu redovito uzrokuju goleme podjele, počevši od podjela u osnovnim ljudskim zajednicama do onih širih, dakle od obitelji, prijateljskih zajednica, župe i Crkve do naroda i društva. U pozadini – prema kriteriju pastoralne konstitucije – leži zapravo neprihvatanje evanđeoskoga, a i koncilskoga poziva da se kršćanin i njegova Crkva ne mogu izuzeti iz ljudskoga društva i svijeta, i da konačnu prosudbu o vjeri i nevjeri donosi samo Bog, a da smo svi odgovorni jedni za druge i za čitavo čovječanstvo. Konstitucija inzistira na promicanju »zajedničkoga dobra« svih ljudi, na tomu da su kršćani obvezani da »budu bližnji svakom čovjeku« i da mu budu »djelotvorno na usluzi« (GS, br. 27).²¹ I ovdje treba ponoviti da se evanđeoski pojam bližnjega, prema pastoralnoj konstituciji, odnosi i na stvarno bližnje, ali i na protivnike i neprijatelje kršćana i Crkve (usp. GS, br. 28). I duhovni restauratori i duhovni revolucionari najveću laž i licemjerje pokazuju upravo u obratnom postupanju od onoga kako ga je zacrtala konstitucija *Gaudium et spes* u pitanju dijaloga i zajedništva: put od najbližih do protivnika. Njima je najteže razgovarati i stvarati zajedništvo s najbližima, s istima u vjeri. Oni su im najteži »protivnici«.

Odgovornost za ljudsko zajedništvo, za oslobođenje od svakoga vida diskriminacije (usp. GS, br. 29), briga za pravdu i mir (koji nije puka odsutnost rata) u svijetu (usp. posebno GS, br. 78-82), ne ostvaruju se, naravno, bez konflikta, kako u Crkvi tako i u svijetu. Uostalom, onaj u koga se vjeruje, sam Učitelj Isus to svjedoči. Zato Isusov poziv učenicima da budu bližnji svim ljudima – poziv koji trebaju poslušati i na njega se odazvati i današnji kršćani – kao i poziv da ne budu *od* svijeta, ne znači da ne budu *u* svijetu (usp. Iv 17,1-26). Ostvarivanje kršćanskoga poziva i u njemu zajedništva s najbližima i svim ljudima događa se u srcu konkretnoga društva i svijeta, ali ne na »svjetovan« način.

Upravo iz vjere da se otkupljenje objektivno dogodilo u Isusu Kristu, koncilski oci, vjerni Isusovu evanđelju, konstitucijom *Gaudium et spes* pozivaju Crkvu da – svjesna svojih grijeha i zabluda u prošlosti – »na temelju svoga vjekovnoga iskustva neprestano sazrijeva u razvijanju svojih odnosa sa svijetom« (GS, br. 43), da se »ne smije utopiti u zemaljske poslove«, nego da evanđeoskom otvorenosću i zahvalnošću »prima raznovrsnu pomoć od ljudi svih staleža i položaja«, i da prizna »da se uvelike okoristila i da se može okoristiti čak i samim protivljenjem onih koji joj se suprotstavljaju ili je progone« (GS, br. 44).

²¹ U klasifikaciji bližnjih konstitucija imenuje neke kategorije ljudi kojima najprije treba biti bližnji i na djelotvornoj usluzi: »od svijetu napuštenu starcu, nepravedno prezrenom stranom radniku, izbjeglici, djetetu rođenom iz nezakonite veze koje nezasluzeno trpi zbog grijeha koje ono nije počinilo, gladnomu koji nam je prodrmao savjest ... « Protivi se svakom nasilju i porobljavanju ljudi: umorstvu, genocidi, pobačaju ... tjelesnim, moralnim i psihološkim mučenjima ljudi ..., nepravdama na radu i sl. (usp. GS, br. 27)

Umjesto borbe i osude svijeta, pred današnjim je kršćanima i pred Crkvom zadaća da se, pojedinačno i zajednički, »autoevangeliziraju«, da se obrate evanđelju i odreknu svjetovnoga mentaliteta dominacije i volje za moć. Evanđeosko iskustvo Isusove zajednice, iskazane u metaforama »kvalitativne i kreativne manjine« (W. Kasper), »maloga stada«, »soli zemlje«, »grada na gori«, »svjetla svijeta«, »kvasca«, gostoljubivoga euharistijskog zajedništva, aktualni su i danas.

Umjesto tjeskobne brige za sebe i za vlastito preživljavanje, umjesto uplašenosti pred budućnošću koja pasivizira i zatvara, današnji kršćani i Crkva trebaju biti svjesni i da mnogi suvremenici uopće nemaju potrebu dijalogiziranja s kršćanima, da su indiferentni i da nemaju nikakva odnosa prema transcendenciji, niti se pitaju o vjeri, Bogu, Crkvi. Zato na tragu Isusove prakse, kršćani u svojem djelovanju (pastoral) ne trebaju samo čekati kad će im tko doći, nego im valja izići iz sebe, iz svojih sakristija i crkava, pastoralnih seminara i kabineta, i krenuti ljudima ususret – slično kako je Isus išao izgubljenima i grješnima, bolesnima i izmorenima, obespravljenima i progonjenima zbog pravednosti. Valja im se uputiti u domove suvremenih Zakeja i Mateja, djelovati slično izlasku Oca ususret dvojici sinova, slično praksi milosrdnoga Samaritanca.

THE CHURCH – THE PROMOTER OF THE CULTURE OF DIALOGUE AND COMMUNION

Ivan Šarčević*

Summary

Under the theme framework »Relevance of the Pastoral Constitution on the Church in the Modern World Gaudium et Spes« (1965), the article first briefly points to the important inspiring moments of this constitution with regard to the opening of the Church to the world and the change of the pre-Council paradigm of defense and condemnation by the paradigm of encounter and dialogue with the world. It then moves to focus on the importance of novelty of anthropology, methodology and language of the pastoral constitution as very inspiring moments for present pastoral action.

Dialogue and communion are discussed in separate units. Within the dialogue there is a link set between the settings of pastoral constitution and our time with respect to the internal Church dialogue, the dialogue in which the constitution calls theologians, and the dialogue with atheists and opponents (enemies) of the faithful and the Church.

Regarding the communion the emphasis is placed on the importance of ecclesiastical settings of this constitution and the understanding of the Church as »the People of God« (ethnic, vulgar, sub-cultural or Biblical?) which is actually communion-ecclesiology of the Council, especially the Dogmatic Constitution on the Church Lumen Gentium. The pastoral constitution insists that the Church is »a servant« of man and the world, the yeast of the new communion between people and God and the people themselves. This communion, the same as dialogue, is achieved in concentric circles, from the closest to the opponents/enemies. It is not achieved in the ghettoized isolated church (or spiritual) communities, nor in the Church as some kind of parallel society or contra-society, but in the midst of the world, like Jesus and his disciples, among the people in the heart of the world, and not in a worldly, but in an evangelical way.

Keywords: Council, Gaudium et Spes, communion-ecclesiology, pastoral, dialogue, communion, the Church as »the People of God«, the Church as »a servant« of man and the world.

* Prof. dr. sc. Ivan Šarčević, Franciscan Theology of Sarajevo, Aleja Bosne Srebrene 111, 71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, ivansarst@gmail.com